

FEMİNİZMİN “e- HALİ”: DİJİTAL FEMİNİZM ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA¹

e-FEMINISM: A STUDY ABOUT DIGITAL FEMINISM

Esmâ Akan

Gaziantep Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü Doktora Öğrencisi, akanesma47@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5163-8106

Nazife Gürhan

Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, nazifegurhan@artuklu.edu.tr
ORCID: 0000-0001-7590-0095

Makale Gönderim Tarihi

28.10.2020

Makale Kabul Tarihi

08.12.2020

¹ Bu çalışma 2020 yılında Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalında hazırlanan “Dijital Feminizm: Sosyal Medyada Feminist Söylem” başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

ÖZ

Günümüzde internetin ve buna bağlı olarak sosyal ağların yaygın olarak kullanılmaya başlanmasıyla beraber feminist hareketin yeni bir boyut kazandığı ve internetin, aktivizme yeni bir alan açtığı görülmektedir. Son dönemlerde enformasyon teknolojisinde yaşanan gelişmelerle birlikte toplumsal ilişkiler ve örgütlenme biçimlerindeki değişime paralel olarak feminizmin de mücadele şeklinde radikal bir dönüşüm ortaya çıkmıştır. Toplumsal eylemlerin dijitalle kaydığı ve feminist hareketler ile sosyal ağların kesiştiği yerde “dijital feminizm” veya “dördüncü dalga feminizm” kavramları ortaya çıkmıştır. Bu çalışmanın ana konusu son yıllarda sosyal medya aracılığıyla örgütlenen dijital feminist akımların mücadele konularını ve taleplerini ortaya çıkarmaktır. Çalışmanın örneklemi ise BM Kadın Birimi’ne ait olan ve Instagramda faaliyet gösteren @unwomen sayfasıdır. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ve içerik analizi yönteminin kullanıldığı çalışmada dördüncü dalga feminizm de denilen dijital feminizmin mücadele konularının ne olduğu ortaya çıkarılarak önceki dönemlerde ortaya çıkan feminist dalgalarla benzerlik ve farklılıklarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Yapılan Instagram analizinde kadına yönelik şiddet, ekonomi ve çalışma hayatı, savaş ve barış sürecinde kadınlar, cinsiyet eşitliği, politika, eğitim, sağlık, spor, dijital dünya ve cinsel kimlik konu başlıkları öne çıkmıştır. Yapılan paylaşımlarda dünyanın herhangi bir yerinde yaşayan herhangi bir kadının yaşadığı olumsuz bir durum çok kısa bir sürede bütün dünya kadınlarının ilgisini çekebilme ve bunun sonucunda kadın dayanışması ve iş birliği ortaya çıkabilmektedir. Böylece tüm dünya kadınlarını birbirine bağlayan sosyal ağlarla örgütlenen feminizm bir nevi “*dijital kız kardeşliği*” mümkün kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Feminizm, Dördüncü Dalga Feminizm, Dijital Feminizm, Sosyal Medya.

ABSTRACT

Today, with the widespread use of the internet and social networks, it seems that the feminist movement has taken a new dimension and the internet has created a new field for activism. Lately, with the developments in information technology, a radical transformation of feminism in the form of struggle has emerged in parallel with the change in social relations and forms of organization. Where social movements take place and feminist movements and social networks intersect, “digital feminism” or “fourth wave feminism” concepts emerge. The main topic of this study is to reveal the struggle issues and demands of digital feminist movements organized through social media in recent year. The sample of the study is Instagram page @unwomen belonging to the UN Women Unit. In the study, document analysis and content analysis methods, which are among qualitative research methods, are used in the study. It is aimed to specify the similarities and differences with the feminist waves that emerged in the previous periods by revealing the struggle issues of digital feminism, also called fourth wave feminism. In the Instagram analysis, topics of digital feminism that highlighted are violence against women, economy and working life, women in the war and peace process, gender equality, politics, education, health, sports, digital life and sexual identity. In the Instagram posts, it is seen that a negative situation experienced by any woman living anywhere in the world can attract the attention of all women in the world in a very short time and as a result, women’s solidarity and cooperation can occur. That’s why, feminism, organized through social networks that connect women all over the world, makes a kind of “digital sisterhood” possible.

Keywords: Feminism, Fourth Wave Feminism, Digital Feminism, Social Media.

GİRİŞ

İletişim teknolojilerindeki hızlı değişime paralel olarak insanların birbirleriyle iletişim ve etkileşime girme şekli de değişmeye başlamıştır. Yeni iletişim teknolojileri (sosyal ağlar) bir zamanlar coğrafi olarak izole edilmiş toplulukları birbirine bağlarken, iş birliğinin hızını ve yoğunluğunu da büyük ölçüde arttırmaktadır. Her ne kadar insanların tamamının internete erişimi sağlanmamış olsa da kullanan kişilerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Bu nedenle topluluklar ve kültürler doğrudan bir şekilde sosyal ağlardan etkilenmekte ve toplumsal örgütlenmelerin doğasında da bir değişim ve dönüşüm meydana gelmektedir.

İnternetin ve buna bağlı olarak sosyal ağların yaygın olarak kullanılmaya başlanmasıyla beraber feminist hareketin yeni bir boyut kazandığı ve internetin, aktivizme yeni bir alan açtığı görülmektedir. Enformasyon teknolojisiyle birlikte toplumsal ilişkiler ve örgütlenme biçimlerindeki değişime paralel olarak feminizmin de mücadele şeklinde radikal bir dönüşümün ortaya çıktığı söylenebilir. Günümüzde sosyal medya kullanıcıları farkındalık yaratmayı amaçlayarak diğer sosyal medya kullanıcılarını internet aracılığıyla eylemlere katılmaya davet etmekte, sokağa çıkmadan yapılan ve yalnızca sosyal ağlar üzerinden gerçekleştirilen yeni bir tür aktivizm inşa etmektedir. Böylece çevrimiçi ortam feminist düşüncenin büyük bir kitleye ulaşabilmesini mümkün kılarak feminist aktivizmi güçlendirmektedir. Bu bağlamda dijital kayan toplumsal eylemler ile sosyal ağların kesiştiği yerde “*dijital aktivizm*” ve “*dijital feminizm*” kavramları ortaya çıkmaktadır.

Sosyal medya uygulamalarından biri olan Instagram, son zamanlarda feminist hareket için kullanılan alanlardan biridir. 2010 yılında fotoğraf paylaşım sitesi olarak kurulan Instagram gerçek ve dijital dünyayı birbirine bağlayarak online bir şekilde var olmaktadır. Bu çerçevede feminist hareketin, kadın hak ve sorunlarıyla ilgili Instagram’da paylaşım veya yorum yaparak görüşlerini ve deneyimlerini aktardıkları görülmektedir. Dolayısıyla günümüzde feminist hareketin ve tartışmaların çevrimdışı ortamdan çevrimiçi ortama taşındığı söylenebilmektedir. Bu çalışmada son yıllarda dijital ortamlarda örgütlenen feminist akımların mücadele konularını ve taleplerini belirlemek amacıyla sosyal medyada etkili ve görünür olan @unwomen (BM Kadın Birimi) Instagram sayfası ele alınmaktadır. Çalışma çevrimiçi feminist topluluğun ilgilendikleri konuları tespit ederek dijital feminizmin ilgi alanlarını ortaya çıkarmaktadır. Çalışmanın amacı; dünya genelinde yaygın bir biçimde kullanılan iletişim teknolojilerinin aktivizme oluşturduğu yeni mücadele alanının ve feminist hareketin kazandığı yeni boyutun açığa çıkarılmasıdır. Çalışma kapsamında dördüncü dalga feminizm de denilen dijital feminizmin gündeminin ne olduğu başka bir deyişle sosyal ağlarda örgütlenen feminist aktivitenin mücadele konularının ne olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın örneklemini olan BM Kadın Birimi’ne ait olan @unwomen sayfası ilk paylaşımını 28 Ağustos 2013 tarihinde yapmıştır. 1.5 milyonun üzerinde takipçisi olan sayfanın 2 bin üzerinde paylaşım yaptığı görülmektedir. Bahsi geçen sayfanın seçilmesinin nedeni ise tüm dünya kadınlarının taleplerini yansıttıkları düşüncesinden kaynaklanmaktadır. BM Kadın Birimi sayfası, hedef kitlesi çok farklılık gösteren bir sayfadır. Ana merkezi New York olsa da Asya, Afrika, Avrupa dahil tüm dünya kadınlarının sorunları ele alınmaktadır. Sayfa seçilirken dikkat edilen özelliklerden biri de takipçi sayısıdır. Takipçi sayısının yüksek olması daha çok kişiye ulaşılabilmesini dolayısıyla etkileşiminin yüksek olmasını sağlamaktadır. Bu sayede sayfanın önemli gördüğü sorunlar karşısında gündem belirleyebildikleri görülmektedir. Araştırma kapsamında @unwomen sayfasının 1 Ocak 2016 -31 Aralık 2018 tarihleri arasındaki üç yıllık paylaşımları incelenmiştir. Bu süre zarfında @unwomen sayfası 1197 paylaşım yapmıştır.

Çalışma verilerinin toplanmasında doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca incelenen sayfalardaki baskın temalar ortaya çıkarılarak oluşturulan kodlama şeması aracılığıyla tematik bir içerik analizi tekniği de kullanılmıştır. Doküman incelemesinde yazılı ve görsel materyallerle birlikte bilgisayar veya internet kullanılarak elektronik bir ortam ve formatta veriler elde edilebilmektedir. Baş ve Akturan'a (2008: 119) göre elektronik veri görsel ve yazılı materyallerin dışında e-postalar, mesajlar, e-gruplar, web sayfaları, kişisel yorumlar, bloglar gibi çok farklı türlerde veri içermektedir. Bu bağlamda çalışmamızın verileri @unwomen Instagram sayfası incelenerek elektronik formatta elde edilmiştir. Sayfanın üç yıllık paylaşım görselleri ve açıklamaları incelenerek veriler toplanmıştır.

İçerik analizi ise yazılı belgelerde veya fotoğraf, film, reklam gibi diğer iletişim ortamlarında yer alan bilgi ve sembolleri, başka bir ifadeyle içeriği inceleme tekniğidir (Neuman, 2014: 67). İçerik analizinde temel işlem verilerin belli kategoriler çerçevesinde bir araya getirilerek yorumlanmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 187). Bu analiz temalar ön plana çıkarılarak yapıldığı için tematik analiz olarak da adlandırılmaktadır (Bal, 2016: 255). Temalar ve kodlar üzerinden durumların, olayların ne olduğu anlaşılmaya çalışılmaktadır. Ayrıca tekrarlanabilir, ölçülebilir ve sayılabilir olanı ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır.

Çalışmada öncelikle feminist hareketin, günümüzde tartışılan dijital feminizme evrilmesi başka yani feminizm dalgaları incelenmiştir. Bu çerçevede birinci dalga feminizm, ikinci dalga feminizm, üçüncü dalga feminizm ve dördüncü dalga feminizm ele alınmıştır. Bu araştırmanın amacı feminizmin tarihsel serüvenine değinerek günümüzde ortaya çıkan dördüncü dalga feminizmin ya da dijital feminizmin gelişimini ortaya koymaktır. Ardından çalışmamız kapsamında belirlenen Instagram sayfasında yapılan paylaşımlar tek tek incelenerek en çok konuşulan konular kategorilere ayrılmıştır. Mücadele alanını dijital ortama aktaran feministlerin mücadele konularının yüzdesel oranları bulunarak veriler elde edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre konu başlıkları kadına yönelik şiddet, ekonomi ve çalışma hayatı, savaş ve barış sürecinde kadınlar, cinsiyet eşitliği, politika, eğitim, sağlık, spor, dijital dünya ve cinsel kimlik olarak sıralanmıştır. Ayrıca belirlenen her konu başlığı feminist literatürden destek alınarak ve sayfa paylaşımlarından örnekler verilerek açıklanmaya çalışılmıştır.

Feminizmin Tarihsel Serüveni

Feminizm, kadınların erkek egemen dünyanın norm ve değerlerine ve cinsiyetçi politikalarına karşı kendi aralarında bir dayanışma yaratarak başlattıkları mücadele olarak tanımlanmaktadır (Michel, 1995: 6-7). Feminizmin ortaya çıktığı tarihten beri ilgilendiği esas konu cinsler arası eşitsizlik, iktidar ilişkisi ve bu sorunun nasıl giderileceğidir (Güriz, 2011: 13). Feminizmin tarihi seyrine göz atıldığında bu hareketin dört döneme ayrıldığı görülmektedir. Bu dört dönem; birinci dalga feminizm, ikinci dalga feminizm, üçüncü dalga feminizm ve dördüncü dalga feminizm olarak adlandırılmaktadır. Birinci dalga feminizm 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın ilk on yıllarında, ikinci dalga feminizm 1960-1980ler arasında, üçüncü dalga feminizm 1990-2000'li yıllar arasında ve dördüncü dalga feminizm ise 2008 yılı ve sonrası olarak literatürde incelenmektedir.

Birinci Dalga Feminizm

Mary Wollstonecraft'ın "Kadın Haklarının Bir Savunusu" adlı kitabıyla Fransız devriminin temel ilkesi olan eşitliğin cinsiyetler arasında da sağlanması gerektiğine vurgu yapılarak birinci dalga feminizmin temelleri atılmıştır. Ona göre (2012: 124-125), cinsler arasında eşit eğitim fırsatı, politik ve sosyal haklar sağlanmalıdır. Erkeklerin sahip olduğu bütün haklara kadınların

da ulaşması onlara fırsat eşitliği tanınması ile mümkündür (Mitchel, 1998: 44). Bu durum ise toplumdaki mevcut yapı içinde kademeli bir şekilde reformlar gerçekleştirerek çözüm bulunmasıyla sağlanabilir (Giddens, 2008: 517). Birinci dalga feminizmde temel tartışmaların kadınların oy hakkına sahip olması, kanun önünde eşitlik ve fırsat eşitliği ilkesi etrafında döndüğü söylenebilir.

İkinci Dalga Feminizm

1960'larda ortaya çıkan ikinci dalga feminizm, birinci dalga feminizmin ihmal ettiği konular üzerinde yoğunlaşmıştır. Birinci dalga feminizmin özellikle vurguladığı yasal alandaki eşitliğin kadınların toplumsal alandaki sorunlarına ve ataerkil toplumsal pratiklere çözüm sunmadığı gerekçesiyle feminizm, mücadele konularını ve mücadele şeklini köklü bir şekilde değiştirmiştir. Bu bağlamda özel alan ve özel alandaki eşitsizlikler feminist gündemde yerini almıştır. Bunların yanı sıra sağlık, eğitim, refah, kürtaj ve çocuk bakımı gibi konularda da mücadelede bulunmuşlar ve ikinci feminizm dalgasının toplumsal bir hareket halini almasıyla, kadın haklarıyla ilgili duyarlılık ve bilinç artmıştır (Gaag, 2018: 35). Bu dönemde kadınların ezilmişliğine ve sömürülmesine yönelik evrensel bir "kız kardeşlik" düşüncesiyle kadınların bir sınıf olarak erkeklere karşı birlikte mücadele etmesini önerilerek feminizmin teoriden pratiğe doğru geçişi sağlanmaya çalışılmıştır.

Üçüncü Dalga Feminizm

1990-2000'li yıllarda başlayan üçüncü dalga feminizm diğer feminist dalgalardan farklı özellikler sergilemektedir. Farklılıklar temeline odaklanan üçüncü dalga feminizm evrensel farklılıklar yerine kadınların bireysel farklılıklarına vurgu yapmıştır. Etnik köken, cinsel kimlik, din, ırk, renk bazında farklı kadınların farklı sorunları olduğunu dile getirmektedir (Donovan, 2015, 349). Bu dönemde sadece erkeklere karşı kadınların durumları eleştirilmemiş aynı zamanda birlikte "savaş, güvenlik, ekonomik kalkınma, az gelişmişlik, çevre sorunları, sosyal eşitlik, sosyal gruplara saygı, adalette eşitlik gibi konularda da alternatif kadın bakış açıları geliştirmeye çalışmışlardır" (Taş, 2016: 172). Üçüncü dalga feminist hareketin önem arz ettiği bir diğer düşünce ise "eşitlik" anlayışından vazgeçmiş olmalarıdır çünkü onlara göre bu anlayış kadınlar için asimilasyona neden olmaktadır (Aslan, 2016: 21). Bunu önleyebilmek için "adalet" kavramı gibi yeni kavramları siyaset felsefesi alanına dahil etmişlerdir. Adalet kavramının herkesin eşit haklara sahip olduğu anlamına gelmediğini belirterek ve "farklı gruplar için farklı haklar" ilkesini ortaya atmışlardır.

Dijital Feminizm (Dördüncü Dalga Feminizm)

İnternet ve sosyal medya bilgi yayını yapmak, fikir alışverişinde bulunmak, stratejileri koordine etmek ve daha iyi, adil ve eşit bir dünya oluşturmak için önemli bir unsur haline gelmektedir (Adams, 2015: 19). Sosyal medya kullanımındaki artış vatandaşların haber ve bilgi toplama, raporlama, analiz etme ve yayma konusunda aktif bir rol oynamasına neden olmaktadır (Brimamcombe, Kant, Finau, Tarai ve Titifanue, 2018: 4). Ayrıca günümüzde sosyal medya haber alma alışkanlıklarından kişiler arası ilişkilere, eğitimden kültürel faaliyetlere, ekonomiden tüketim kültürüne kadar birçok alanda yeniliğe yol açmaktadır (Aksu, 2016: 131). Söz konusu yeniliklerin sonucu olarak toplumsal hareketlerin organize olma, tartışma ve eylem alanı sosyal medyaya kaymıştır. Mekân, zaman ya da merkezi bir örgütlenme olmaksızın bu hareket gelişmekte, yeni toplumsal hareketlerin eylem alanını ve yönünü değiştirmektedir. Bu da tüm dünyada farklı coğrafyalarda politikaların ve iktidarların etkilenmesine neden olmaktadır.

Geçtiğimiz on yılda internetin, özelde sosyal medyanın kullanımının tüm dünyadaki sosyal hareketlerde kilit bir rol oynadığı görülmektedir. Arap Baharı'ndan (2010) Occupy Wall Street'e (2011), hatta Brezilya ulaşım ücretine ve Dünya Kupası protestolarına (2013) kadar kablosuz internet ile görüntülerin hızlı ve viral bir şekilde yayılması fikir ve hareketlerin de tüm dünyada yayılmasını sağlamıştır. Ana akım medyanın aksine internet, içerik üretiminin artık yalnızca birkaç iletişimcinin elinde olmayan, bilgi tüketicilerini aynı anda üreticilere ve yarışmacıların kendilerine dönüştüren, çok hızlı bir şekilde yayılan özerk bir alan haline gelmektedir (Adams, 2015: 10).

Benzer şekilde günümüzde kadın ve toplumsal cinsiyet alanında da bilgi edinme, yayma, kişisel deneyimlerini paylaşma, dayanışma, direniş ve örgütlenme sosyal medya aracılığıyla gerçekleşmektedir. Sosyal ağlarda feminist hareketin, toplumsal cinsiyet ve başka birçok toplumsal sorun arasında ilişki kurdukları görülmektedir (Kaya, 2018: 566). Web 2.0 ile birlikte köklü değişimler yaşanarak kullanıcıların etkileşimi artmış ve içerikleri kullanıcıların kendilerinin üretmesi sağlanmıştır (Şener, 2014: 31). Bu sayede çevrimiçi ve çevrimdışı dünyalar birbirinin içine geçerek, toplumsal hareketler için yeni eylem imkânları oluşturulmuştur. Dolayısıyla feminist hareketin interneti ve daha çok sosyal ağların sağladığı imkânları kullanarak kadınların mücadelesini duyurmak, onların kamusal alandaki varlığını daha eşitlikçi ve adil bir biçimde meşrulaştırıp iyileştirmek, eril kamusal alanda yer edinmek ve kendilerini kabul ettirmek (Tekvar, 2017: 537) gibi hedefleri gerçekleştirmeyi amaçladığını söylemek mümkündür.

Benzer şekilde Kaya da sosyal ağların kullanımıyla beraber kadınların etnik, dinsel ve sınıfsal köken fark etmeksizin kolay bir şekilde buluştuğunu ve birbirleriyle iletişim kurduklarını belirtmektedir (Kaya, 2018: 566). Herhangi bir kadının yaşadığı bir problem tüm kadınları ilgilendirmekte ve sosyal ağlarda gerçekleşen kampanyalarla birlik ve beraberlik sağlanmaya çalışılmaktadır. Bir anlamda dünyanın farklı yerlerinde yaşayan farklı etnik kökene sahip ve bu süreçte birbirine yabancı olan kadınlar arasında topluluk ve aidiyet hissi oluşmaktadır. Dolayısıyla toplumsal eylemlerin dijital kaydı ve feminist hareketler ile sosyal ağların kesiştiği yerde “dijital feminizm” veya “dördüncü dalga feminizm” kavramlarının ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

Feminizmin ortaya çıkışından itibaren geçirdiği tarihsel süreçlerde farklı dalgaların zaman zaman benzer bazen de farklı içerik, söylem ve taleplere sahip olduğu görülmektedir. Her bir dalga, bir önceki dalganın söylem ve taleplerini içererek kendi dönemindeki toplumsal yapıya uygun yeni söylem ve talepler geliştirmektedir. Dördüncü dalga feminizm ise mücadele konuları açısından kadına yönelik şiddet, politika, ekonomi ve çalışma hayatı, sağlık gibi konularda ikinci dalga feminist hareketin söylemlerini ve cinsel kimlik, etnik köken, yerel ve kırsal kadınlar gibi farklı kadınların sorunlarını ele alması açısından da üçüncü dalga feminizmin söylemlerini dile getirmektedir. Bunun yanı sıra mücadele konuları içerisine dijital dünya ve spor gibi yeni alanlar açarak kendine özgü bir portre çizdiği görülmektedir. Ayrıca dördüncü dalga feminizm, çoğunlukla üçüncü dalga feminizmin taleplerini içermesine rağmen ondan farklı olarak bu taleplerini internete yani dijital hayata aktarmaya çalışmaktadır. Böylece dördüncü dalga feminizmin mücadele konularından ziyade mücadele şeklindeki değişimle bir farklılık yarattığını söylenebilir.

Feminist hareketlerin (çevrimdışı aktivizmin) kilit noktasını bilinç artırma grupları oluştururken, dijital feminizmin omurgasını bu gruplar yerine feminist içeriğin çevrimiçi yayılmasını sağlayan çevrimiçi ağlar oluşturmaktadır. “*Hashtag feminizm*” olarak da adlandırılan bu dalga, toplumsal cinsiyet alanlarında ortaya çıkan olumlu, olumsuz veya düşündürücü durumlarda

çevrimiçi aktivizm ile vazgeçilmez bir noktaya ulaşmaktadır. Twitter hashtagleriyle ortaya çıkan feminist hareketin, çevrimiçi aktivizmin limitlerini ve potansiyelini yakalamaya çalıştığı görülmektedir (Kaya, 2018: 567). Böylece internet ve sosyal medya aktif bir bilinç yükseltme ve farkındalık yaratma aracına dönüşmektedir. Sokaklarda yankılanan yüz binlerce ses, teknoloji çağında sosyal medyada milyonları bulmakta ve belki de sokaklardaki seslerden daha fazla güç toplamaktadır. Bu durum dijital feminizmi dünyadaki toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle mücadelede etkin bir konuma getirmektedir.

Twitter'da yaygınlaşmaya başlayıp diğer sosyal ağlarda devam eden hashtag, Kaya'nın çalışmasında değindiği üzere iki önemli işlevi yerine getirmektedir (Kaya, 2018: 567). Öncelikle hashtag kullanımı katılımcılara kolektif bir kimlik alanı oluşturma imkânı sunmaktadır. İkinci olarak ise kullanılan sosyal ağların dışına çıkarak kamusal bir protestoya dönüşmekte, gündem belirleyebilmekte ve yapılan kampanyalarla da çok hızlı bir şekilde geniş bir kitleye ulaşılmaktadır.

Dijital feminist hareketin aktörleri ilginç bir şekilde, feminist hareketlere ilgi göstermediği iddia edilen genç kadınlardır (Adams, 2015: 19). Böylelikle daha önce kendilerini feminizmle özdeşleştirmeyen genç kadınlar artık feminist eylemlerde bulunmaya başlamışlardır. Bu durum aslında dijital feminizmi (dördüncü dalga feminizmi) diğer feminist dalgalardan ayıran önemli bir özelliktir. Ayrıca dördüncü dalganın çevrimiçi ortamının yanı sıra ana akım medyaya meydan okuma kabiliyetine sahip olması, birden fazla sesin birden fazla hedefle birleştirilmesini sağlama kabiliyeti ve bilgiyi yaymanın inanılmaz hızlı ve kapsamlı bir yolu gibi özelliklere sahip olması feminizmi çağdaş ve genç nesiller için çekici kılmaktadır.

Aslında dijital feminizm aktivizmle derinden ilgilenmek için çok fazla zamanı olmayan ya da yalnızca yakın zamanda feminizme ilgi duyan ve katılmak için kolay ve erişilebilir bir yol isteyen kadınlar için de bir çıkış yoludur. Online katılım son derece esnek zaman sağlamakladır. Aktivistler gerçek hayatta gerçekleşen bir etkinlik için net bir zaman ve mekâna uyum sağlamak zorunda iken çevrimiçi mecrada istedikleri zaman katılabilme avantajına sahiptirler. Mekân olarak ise bölgesel, ulusal veya uluslararası alanda etkinlik düzenleyebilmektedirler. Farklı şehirlerde, ülke ve kıtalarda oluşturdukları etkinlikleri duyurma imkânı da sunmaktadır. Etkinlikler esnasında dünyanın farklı yerlerinde yaşayan ve birbirine yabancı olan kişiler arasında duygusal bağ temelli yeni bir topluluk oluşmaktadır (Kaya, 2018: 567). Ayrıca yeni iletişim teknolojileri ve medya insanların toplumsal rollerini ve ilişkilerini temsil etme, aralarında bir aidiyet hissi ve topluluk oluşturma, ulusları ve toplulukları birbirine bağlama gücünü kendinde bulundurmakta; bu sayede küresel ve yerel, siyasal ve sosyal hareketleri konvansiyonel bir biçimde etkileyebilmektedir (Çoban, 2014: 68).

Sosyal ağlar aracılığıyla çevrimiçi aktiviteler düzenleyen dijital feminizm bir yandan susurulmuş gruplar için yeni alanlar açarak feminist harekete ivme kazandırmakta öte yandan ise dijital ortamdaki kaynaklanan risk ve sınırlamaları bünyesinde barındırmakta ve eleştirilere maruz kalmaktadır (Clark, 2016: 2). Bu eleştiriler; internete erişimin tüm dünyada tam anlamıyla mümkün olmaması, çevrimiçi feminist hareketin çevrimdışı dünyadaki etkisinin sorgulanması, sosyal ağlarda gerçekleşen kişisel ve profesyonel aktiviteler arasındaki ayrımla ilgili zorlukların bulunması, çevrimiçi düzenlenen kampanya sonrası aktivistlerin tehditler için hedef haline gelmesi ve dijital aktivistlerin eylemlerinin eşit bir şekilde tepki almaması (seçkin ya da popüler kişilerin deneyimlerinin daha büyük bir etki oluşturması gibi) şeklinde sıralanabilir.

Dijital Feminizmin Dijital Aktivitesi: Çevrimiçi Kampanyalar

Kadınlar sosyal medyayı ses, katılım ve politikayı etkilemek açısından fırsat sağlayan bir uygulama olarak görmekteyiz. Brimacombe ve diğerlerine göre kadınlar, oluşturulan kadın hareketinin örgütlenme ve dönüşümsel değişim gücünün yanı sıra, bu ilişkinin kurulmasıyla ortaya çıkan dayanışmanın katılımcılar üzerindeki etkilerinin farkındadır (Brimacombe, Kant, Finau, Tarai ve Titifanue, 2018: 2). Bu bağlamda sanal dayanışma ve destek toplulukları oluşturmak için kadınların çevrimiçi kampanyalar yaptıkları görülmektedir. Şen ve Kök'e (2017: 84) göre de feministlerin çevrimiçi kampanyaları büyük politikaları belirleme ve etkileme konusunda yeterli olmasa da kadınların toplumsal yaşam pratiklerine ve sorunlarına yönelik bir tartışmayı harekete geçirme, örgütlenme, teşvik etme ve bilgilendirmeyle birlikte alternatif bir kamusal alan oluşturmasını sağlamaktadır.

Clark'ın (2016: 2) belirttiği gibi cinsel şiddetin toplumsal bir norm olarak kabul edildiği bir kültür içerisindeki popüler söylemin aksine kadına yönelik şiddete karşı çıkan aktivizm için hashtag feminizmin söylemsel gücü hayati bir önem taşımaktadır. Örneğin ABD'de başlayıp birçok ülkede karşılık bulan *#YesAllWomen*, (*#EvetTümKadınlar*) *#SafetyTipsForLadies* (*#KadınlarıÇinGüvenlikİpuçları*) ve *#StopStreetHarassment* (*#SokakTaciziniDurdurun*) gibi hashtag kampanyalarıyla kadınlar tecavüz kültürü ve onu destekleyen kurban suçlama söylemine karşı çıkmaktadırlar.

Çevrimiçi kampanyaların bir başka örneği ise Fiji'de gerçekleşen *#TakeBackTheStreets* 'tir (*#SokaklarıGeriAl*) (Brimacombe, Kant, Finau, Tarai ve Titifanue, 2018: 8). Mart 2012'de Dünya Kadınlar Günü'nde başlatılan kampanya boyunca, sokak tacizi konusu çok tartışılan bir ulusal mesele haline gelmiştir. Bu tartışmalar sırasında, Fiji Taksi Birliği Genel Sekreteri ulusal radyodaki sorun hakkında konuşmuş; genç kadınların ve kız çocukların, "*erkekleri cinsel tacizde bulunmaya teşvik eden*" kısa etek giymekten kaçınmaları gerektiğini söylemiştir. Bu yorumlar hem mevcut *#TakeBackTheStreets* kampanya sayfasında hem de diğer Facebook tartışma forumlarında ve haber sitelerinde ciddi tartışmalar yaratmıştır. Sonuç olarak Fiji'nin kadın hakları hareketini kınayan genel sekreter istifa etmek durumunda kalmıştır. Yine 24 Ekim 2017'de Twitter'da trend olan *#MeToo* (*#BenDe*) hashtag'i aktris Alyssa Milano'nun, Hollywood yapımcısı Harvey Weinstein'ın cinsel taciz iddialarına yanıt olarak gündeme girmiş ve büyük bir ilgi görmüştür (Mendes, Ringrose ve Keller 2018, 236). Yapılan çalışmaya göre *#MeToo* hashtag'i ile Milano, halkı cinsel şiddet sorununun önemini göstermesi için topluluğa katılmaya teşvik etmiştir. Hem halkın hem de medyanın dikkatini çeken nokta ise sadece ilk 24 saat içinde hashtag'in 12 milyon kez kullanılmasıdır. Ayrıca belirtmek gerekir ki ilk başta bu hashtag'e gösterilen aşırı ilgiye şaşırılmış olsalar da yaşadıkları olaylar sonucunda kurtulan kadınların sosyal medyada deneyimlerini paylaşmaları bir çağrı kültürünün oluştuğunu göstermektedir. Buradan hareketle feministlerin günümüzdeki cinsiyetçilik, kadın düşmanlığı ve tecavüz kültürüne karşı diyalog, ağ kurma ve örgütlenme için dijital teknolojilere ve sosyal medya platformlarına giderek daha fazla yönelme yolları araştırmacıların dikkatini çekmiş ve bu konuda çalışmalar yapılmaya başlanmıştır (Mendes, Ringrose ve Keller 2018: 237). *#MeToo* belki de henüz karşılaştığımız dijital feminist eylemciliğin en yüksek profilli örneklerinden biri olmasına rağmen dijital iletişim halkın cinsiyetçilik, ataerkillik ve diğer baskı biçimlerine karşı direniş ve zorluklarla mücadele etme isteğini de arttırmaktadır.

Dijital Feminizmin İçerik Üreticisi Olarak @unwomen Sayfası

İlk paylaşımını 28 Ağustos 2013 tarihinde yapan BM Kadın Birimi'ne ait olan @unwomen sayfasının 1.5 milyonun üzerinde takipçisi bulunmakta ve 2 bin üzerinde paylaşım yaptığı görülmektedir. Yaptıkları paylaşımlar ise belli başlı konular üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu durum bize dijital feminizm ya da dördüncü dalga feminizmin gündemi hakkında ipuçları vermektedir. Başka bir deyişle dijital feminizmin mücadele konularını ortaya koymaktadır. Aşağıdaki tabloda @unwomen sayfasında öne çıkan konu başlıkları verilmiştir.

Tablo 1: @unwomen Sayfasında Ön Plana Çıkan Konu Başlıkları

@unwomen	Frekans	Yüzde
Kadına Yönelik Şiddet	213 paylaşım	22,3
Ekonomi ve Çalışma Hayatı	205 paylaşım	21,4
Cinsiyet Eşitliği	134 paylaşım	14,0
Savaş ve Barış Süreci	126 paylaşım	13,2
Eğitim	62 paylaşım	6,5
Spor	62 paylaşım	6,5
Siyaset	61 paylaşım	6,4
Sağlık	49 paylaşım	5,1
Cinsel Kimlik	36 paylaşım	3,8
Dijital Dünya	8 paylaşım	0,8
Toplam	956 paylaşım	100,0

Tablodan da anlaşıldığı gibi sayfa paylaşımlarında temelde 10 farklı konunun konuşulduğu görülmektedir. Ön plana çıkan ilk üç konu %22,3'le kadına yönelik şiddet, %21,4'le ekonomi ve çalışma hayatı ve %14'le cinsiyet eşitliği konularıdır. Ayrıca %13,2'le savaş ve barış süreci, %6,5'le eğitim ve spor, %6,4'le siyaset, %5,1'le sağlık, %3,8'le cinsel kimlik ve %0,8'le dijital dünyada kadın konularıyla ilgili de paylaşımlar yapılmıştır.

Kadına Yönelik Şiddet

Kadına yönelik şiddetin ortaya çıkmasında ataerkil düşünce yapısı etkin bir faktördür. Kadına yönelik fiziksel, ekonomik, cinsel şiddet ve toplumsal çifte standartların temelinde ataerkil ilişkiler ağı bulunmaktadır. Şiddet ataerkil toplumsal yapının sonucu olarak ortaya çıkmakta ve toplumsal cinsiyet kimlikleri erkeklerin şiddet uygulayabileceği söylemini şekillendirmektedir (DeKeseredy ve Schwartz, 2011: 12-13). Erkek egemenliği toplumun hem erkek hem de kadın üyeleri tarafından “normal” ya da “doğal” olarak kabul edilen bir dizi sosyal, ekonomik, politik ve ideolojik kurum ve pratiklere dayandırılmaktadır (Edwards: 1987: 16). Bu sistem içinde erkek ve kadın arasında oluşturulan eşitsiz ilişkiler erkeğin güçlü, otoriter ve etkin; kadının ise itaatkâr, hizmet eden ve edilgen konumda olmasına sebep olmaktadır. Bu kültürde ortaya çıkan toplumsal cinsiyet kodlamaları toplumda kadın aleyhine olan bazı uygulamaların sistematik olarak devam etmesine, kuşaktan kuşağa aktarılmasına ve yeniden üretilmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla kadına yönelik şiddet toplumsal cinsiyet eşitliğinin ve kadınların özgürleşmesi önündeki en temel engellerden biridir (İlkkaracan, Gülçür ve Arın, 1996: 25). Bu açıdan eşitliğin olduğu bir dünya talep eden feminist gündemin ilk sıralarında insan hakları ihlali ve ataerkil yapının bir yansıması olarak görülen kadına yönelik şiddet konusu yer almaktadır.

Çalışma çerçevesinde incelediğimiz @unwomen Instagram sayfasında kadına yönelik şiddet meselesine çok önem verilmektedir. Söz konusu sayfanın ilk gündemini oluşturan konu başlığı kadına yönelik şiddet olmuştur. Sayfada şiddet konusuyla alakalı %22,3 oranında 213 paylaşım yapıldığı görülmektedir. Sayfada ele alınan şiddeti aile içi şiddet ya da ev içi şiddet, partner şiddeti, taciz, tecavüz, kadın sünneti ve cinsel şiddet olarak sınıflandırmak mümkündür.

Kadına yönelik şiddet konusunda toplumsal farkındalık oluşturmak adına 1999 yılında BM Genel Kurulu 25 Kasım gününü “Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü” olarak ilan etmiştir (@unwomen 2018, Mayıs 26). Bu durum inceleme yaptığımız @unwomen sayfasında da dile getirilerek Dominik Cumhuriyeti’nde Rafael Trujillo’nun diktatörlüğünü açıkça protesto etmek için muhalefet hareketi kuran Las Mariposas (Kelebekler) olarak da bilinen Minerva, María Teresa ve Patria’nın 25 Kasım 1960’da öldürülmelerine istinaden 25 Kasım tarihinin “Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü” olarak seçildiğini belirtmektedir. Bu bağlamda BM Kadın Birimi sayfası her sene 25 Kasım’dan itibaren 16 günlük aktivizm düzenlemektedir. Bu durum kendi sayfalarında şu şekilde ifade edilmektedir:

“Kadınlar, her yerde yeterince çektiler. Sürekli şiddet tehdidi ile yaşamak, değersiz olmak, ataerkil tutumları kabul etmek, cinsiyetleri yüzünden saygı duyulmamak; artık yeter! İşte bu yüzden 16 günlük aktivizm sırasında #orangetheworld (#dünyanituruncuyaboya) diyoruz.” (@unwomen 2018, Aralık 9)

Yine kadınlar yaptıkları paylaşımlarla şiddet, tecavüz gibi yaşadıkları sorunları sosyal medya aracılığıyla (facebook, instagram, twitter vb.) duyurmakta ve bir kamuoyu oluşturmaya çalışmaktadırlar. Böylece dijital bir platformda örgütlenerek toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir tezahürü olan şiddete karşı eylem yapan feministler bu eylemi de dijital dünyaya taşıyarak bir hashtag’le (#orangetheworld #dünyanituruncuyaboya) belirginleştirmektedirler.

Ekonomi ve Çalışma Hayatı

Toplumsal cinsiyet rolleri, iş veya mesleklerin kadın işi/erkek işi olarak tanımlanmasına neden olmaktadır. Yapılan araştırmalarda hukuk, mühendislik, enformasyon teknolojileri gibi işler erkek işi olarak görülürken; sekreterlik gibi bir ast/üst ilişkisinin bulunduğu ya da kadını yaptığı iş açısından ikincilleştiren ve değersizleştiren işler de kadın işi olarak görülmektedir. Özkaplan’ın (2009: 22) çalışmasında değindiği üzere belirli bir görünüme sahip olmanın, belirli bir tip kadın olmanın gerektirdiği öznellik, patronun ya da işverenin aile sorumluluklarının düzenlenmesi (duygusal emek yönetimi) ve duygusal ihtiyaçları, tümü birlikte işin bütünü oluşturmaktadır. Formel bir kriter olmasa da birçok ülkede çalışan kadının şefkat göstermesi, kişisel sorunları halletmesi başka bir ifadeyle anne gibi davranması beklenmekte fakat erkeklerde böyle bir durum olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet rolleri, duygusal emek ve beklentiler kadın işi/erkek işi katmanlaşmasını ve ücret farkını oluşturmada, devam ettirmekte ve yeniden üretmektedir. Kadın için zorunlu olan bakım işi aile ile sınırlı olmamakta, iş yerinde de devam etmekte iken erkek için istisnai bir durum oluşturmaktadır.

Erkek egemen iş hayatının günümüzde de yaygın olarak devam ettiği @unwomen sayfasında da sık sık dile getirilmektedir. Sayfada kadına yönelik şiddet konusundan sonra en çok konuşulan konunun kadının ekonomi ve çalışma hayatı olduğu (205 paylaşım, %21,4) görülmektedir. Yapılan paylaşımlardan hareketle kadınların iş yaşamında karşılaştıkları problemleri iş veya mesleklerin dağılımında yaşanan eşitsizlik, iş bulmada ve üst düzey kademelere yükselmeye yaşanan eşitsizlik, emek karşılığında alınan ücretlendirmede eşitsizlik, işyerinde yaşanan mobbing ve cinsel taciz şeklinde sıralayabiliriz.

Günümüzde kadın işi/erkek işi ayrımı azalmakta ve erkek işi olarak bilinen işlerin birçoğunda kadınlar da çalışmakta ya da yasal olarak çalışabilmelerinin önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır. Ancak uygulamaya bakıldığında zaman durumun farklı olduğu aşikardır. Örneğin BM Kadın Birimi sayfasındaki bir paylaşımda kadınlara karşı yasal ayrımcılıkla mücadelede büyük bir ilerleme sağlanmasına rağmen sosyal normlar, kalıplaşmış yaşam tarzları ya da cam tavanların kadının kendi potansiyelinin farkına varmasına sık sık engel olduğu belirtilmektedir. Uygulamada ayrımcılığın ne anlama geldiği ise şu şekilde örneklendirilmektedir:

“Senaryo: XYZ gazetesi bir editör işe alacaktır. Hem erkekler hem de kadınlar başvurabilmektedir.

İş Açıklaması: Başvuracak kişinin suç dahil tüm farklı haber masalarında çalışması gerekmektedir.

Engel: Suç haber masasında çalışmak, kadınların güvenliğine yüksek risk oluşturduğu için kadınların çalışmasını yasaklayan önlemler alınmıştır.

Sonuç: Hiçbir kadın iş başvuru koşullarını sağlayamamaktadır.” (@unwomen 2016, Ocak 15)

Yapılan paylaşımda da görüldüğü üzere kadınların bütün işleri yapabileceği belirtilmesine ya da yasal olarak bununla ilgili kanunlar olmasına rağmen pratikte kadınlar tüm işlerde çalışmamakta ve birçok engelle karşılaşmaktadır.

Çalışan kadınların yaşadığı en büyük problemlerden biri de eşit işe eşit ücret konusudur. Avrupa Birliği’nde 1992 yılında gündeme gelen fırsat eşitliği konusu çerçevesinde işyerinde, erkekler ve kadınlar için cinsiyete dayalı ayrımcılık yapılmaksızın eşit muamele, eşit ücret ödenmesi ve fırsat eşitliği açıkça öngörülmektedir. Ancak yaptığımız Instagram analizinde eşit iş-eşit ücret gibi uygulamalarla istenilen sonuca varılmadığı görülmektedir. Örneğin bir paylaşımda genel kanı ile toplumsal gerçeklerin çokta örtüşmediği şöyle ifade edilmektedir:

“Kadın iş hakları ve gerçekler:

Genel Kanı: Kadınların ücretli bir işe erkeklerle eşit ulaşma imkânı var.

Gerçek: Sadece 67 ülkede, işe almada cinsiyet ayrımcılığına karşı yasalar var.

Genel Kanı: Adaletli ve eşit kazanç.

Gerçek: Ortalama ödeme açığı %24’tür.

Genel Kanı: Güzel ve sosyal korumalı iş.

Gerçek: Bazı bölgelerde çalışan kadınların yaklaşık %75’i resmi olmayan işlerde çalışmaktadır.

Genel Kanı: Ücretsiz bakım işlerinde eşit paylaşım.

Gerçek: Kadınların ev işleri gibi ücretsiz işlerde çalışmaları erkeklerin 2,5 katı kadardır.” (@unwomen 2017, Mayıs 1)

Görüldüğü gibi kadınların sahip olduğu söylenen iş hakları ile toplumsal pratikler arasındaki farklılaşma çok belirgindir. Bu durumu ilk dönemlerden beri feminist düşüncenin ekonomi ve iş hayatındaki cinsiyet eşitsizliğini mücadele konularının en başında tutmasının bir nedeni olarak görebiliriz.

Cinsiyet Eşitliği

Şüphesiz feminist düşüncenin ortaya çıkışında en çok etki eden faktörlerden biri toplumdaki var olan cinsiyet eşitsizliğidir. Feminist kuram içerisinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin birçok farklı nedeni olduğu vurgulansa da temelde patriyarkal toplum yapısının içerisine sinmiş ataerkil ilişkilerin neden olduğu erkeğin kadın üzerindeki tahakkümüdür. Bu bağlamda ataerkil yapılanma nüfusun kadın olan yarısının erkek olan yarısı tarafından denetlendiği bir yönetim biçimidir (Millet, 1987: 47). Dolayısıyla bu eşitsizliği ortadan kaldırmak için ortaya çıkan feminist düşüncenin hareket noktasının cinsiyet eşitliği olduğunu söylemek mümkündür. Ele aldığımız @unwomen Instagram sayfasında kadının eğitimi, siyasi alanda bulunması ya da kadın sağlığı gibi konular dışında genel olarak eşitlik talep edilen paylaşımların oldukça sık yapıldığı görülmektedir. Söz konusu sayfa toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili 134 paylaşım yapmıştır. Bu da paylaşımların %14'ünü oluşturmaktadır. BM Kadın Birimi sayfası #planet5050 hashtag'i ile toplumsal cinsiyet eşitliğinde tüm dünyada %50-%50 olmayı hedeflemektedir. 8 Mart 2016'da başlatılan kampanya ile en üst düzeydeki liderler özellikle siyasi katılım, eğitim, sağlık, güvenlik ve medya gibi kilit alanlarda, 2030 yılına kadar boşlukları ele alma ve tam cinsiyet eşitliğine yönelik çalışmalarında "hızlandırma" taahhüdü vermektedir (@unwomen 2016, Mart 2). Bu kampanyanın başlangıcından bu yana, 93 ülke eşitliğe yönelik ölçülebilir eylemler için taahhütlerde bulunmuştur. Buna ek olarak 65 medya kuruluşu, kadın hakları ve cinsiyet eşitliği konularına odaklanarak toplumsal cinsiyet konularının geliştirilmesinde aktif bir rol oynamaya ve toplumsal cinsiyet eşitliği için adım atmaya karar vermiştir. Bu bağlamda cinsiyet eşitliği ve #planet5050 için birlik olma zamanı denilerek, birçok paylaşım yapılmıştır (@unwomen 2016, Mart 6).

Savaş ve Barış Süreci

İncelemeye aldığımız @unwomen Instagram sayfa analizlerinde kadınların savaş ve barış sürecindeki deneyimleriyle ilgili yoğun olarak paylaşım yapıldığı görülmektedir. Söz konusu sayfa savaş ve barış süreciyle ilgili 126 tane paylaşım yapmıştır. Bu da paylaşımların %13,2'sini oluşturmaktadır. Paylaşımlarda temelde iki noktaya dikkat çekilmektedir. Birincisi savaş durumlarında yaşanan göç hareketlerinde kadınların mülteci oldukları ülkelerde yaşadıkları sorunlardır. Barın'ın (2015: 15) da değindiği üzere göçe maruz kalan kadınların çoğu cinsel şiddet, insan hakları ihlalleri ve ekonomik eşitsizlik ile karşı karşıya kalmaktadır. Sığındıkları ülkede ise sosyal destek mekanizmalarını kaybetmelerinin yanı sıra o ülkenin kültür, dil, hukuk sistemi ve sosyal yapılarını bilmemeleri nedeniyle yaşamları daha da zorlaşmaktadır. Erkekler de sosyal izolasyon, kültürel farklılık ve din engeli nedeniyle içinde bulunduğu topluma yabancılaşmakta ancak kadınlar cinsiyet farklılığından dolayı erkeklere nazaran daha ciddi problemlerle baş etmek zorunda kalmaktadır.

Şiddet, cinsel ve fiziksel istismar, eğitim imkanlarına erişememe, düşük maaşla daha uzun saatler çalışma gibi etkenler kadınların yaşamını olumsuz yönde etkilemektedir. Bir başka ifadeyle mülteci kadınlar "*hem kadınlık hem de göçmenlik statülerinden dolayı belli vatandaşlık ve sosyal haklardan yoksun kalmakta, var olan kaynaklara ulaşırken ve emek piyasasına girerken de engellerle karşılaşmaktadır.*" (Barın, 2015: 16).

Paylaşımlarda değinilen ikinci nokta ise savaşları bitirmenin yolu olan barış süreci sırasında kavramsal olarak cinsiyetlendirilmiş bir barış sürecinin ortaya çıkmasıdır. Barış süreçlerinde kadınların yokluğu, kadınları büyük ölçüde dışlayan ve kaygılarını ele almayan hükümlerin anlaşılarda yer almasına neden olmaktadır. Sayfada yapılan bir paylaşımında araştırmalarda

barış inisiyatiflerinin genellikle sivil toplum örgütleri ve özellikle de kadınlar tarafından teşvik edilmesine rağmen müzakerecilerin çok düşük bir oranının kadın olduğu belirtilmektedir:

“Araştırmalar gösteriyor ki, kadınlar barış anlaşmalarına katıldıklarında barış daha uzun sürmektedir. Peki barış sürecine daha fazla kadın katmak için ne bekliyoruz? 1992 ve 2011 barış sürecinde: Baş arabulucuların %2’si, tanıklar ve imzalayanların %4’ü ve arabulucuların %9’u kadındı.” (@unwomen 2017 Nisan 15)

Barış süreçleri yalnızca ateşkes başlatmak ya da çatışmayı sonlandırmakla oluşmamakta aynı zamanda yasal ve siyasi kurumların da dahil olduğu yeni yapılardan oluşmaktadır. Ülkenin bütün yasal ve politik çerçevesini etkileyebilen barış süreçlerinde savaş ve çatışma koşullarından ciddi anlamda etkilenen kadınların hemen hemen hiç yer almadığı görülmektedir. Instagram sayfa paylaşımlarında bu durumun cinsiyetlendirilmiş bir barış sürecine neden olduğu belirtilmekte ve barış görüşmelerinin başarılı olması için bu süreçlerde kadınların yer almasının büyük bir önem teşkil ettiği ifade edilmektedir.

Eğitim

Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliği problemi feminist gündemin en temel konularından biri olmakla birlikte hem kadınların eğitime erişimindeki eşitsizlikler hem de eğitimdeki cinsiyet ayrımcılığı meseleleri tartışılan en önemli sorunlardır. @unwomen sayfası da konuyla ilgili %6,5 oranında 62 paylaşım ile eğitim fırsat ve olanaklarına erişim kısmında engellerin olmasına ve bu nedenle de kadınların bilimde varlığının yetersiz olmasına dikkat çekmektedir.

Yapılan paylaşımlarda eğitimde cinsiyet eşitsizliğini gözler önüne sermek için dünya genelinde kadınların eğitimi ile sayısal verilerden yararlanılmaktadır. BM verilerine göre küresel okuryazarlık oranları artarken, okuma yazma bilmeyenlerin çoğunluğunu hala kadınlar oluşturmaktadır. Okuma ve yazma yeteneği, ekonomik fırsattan anne sağlığına kadar kadınların hayatının birçok alanı üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Yetişkinlerdeki okuma oranı 1990’da %76 iken günümüzde %85’e çıkmıştır. Ama dünyadaki okuma-yazma bilmeyenlerin %60’ından fazlasını kadınlar oluşturmaktadır. 2013 yılındaki verilere göre yetişkin kadınlarda okuryazarlık oranı gelişmiş ülkelerde %99, gelişmekte olan ülkelerde %77 ve gelişmemiş ülkelerde ise %53 oranındadır (@unwomen 2016 Eylül 8).

Bilimsel ve teknolojik ilerlemenin olanaklarının neredeyse sınırsız olmasına rağmen kadınlar ve kız çocuklarının bu alanlarda çok da görünür olduğunu söyleyemeyiz. BM Kadın Birimi Yardımcı İcra Direktörü Lakshmi Puri’s Op-Ed bilimde kadınların başarılarının inanılmaz olduğunu ancak aynı zamanda alanda ne kadar yetersiz kaldıklarını hatırlatmaktadır: “Kadınların bilimsel ve teknolojik ilerlemelere erişimleri, bundan faydalanmaları, bunu geliştirme ve etkilemeleri; 2030 yılına kadar #Planet5050 hedeflerimize ulaşip ulaşamadığımızı doğrudan etkileyecektir.” diyerek dünyada araştırmacıların %72’sinin erkek ve sadece %28’inin kadın olduğunu belirtmektedir (@unwomen 2016 Şubat 11).

Spor

Kadınların spora katılım oranları ve spor deneyimleri erkeklere göre daha düşük oranda ve farklı biçimde gerçekleşmekte, spor ortamında kadınlar erkeklere göre dezavantajlı konumda bulunmaktadır. Spor ortamındaki iktidar ilişkilerinin anlaşılması için sporun toplumsal cinsiyete dayalı bir kültürel pratik olarak incelenmesi gerekmektedir. Kadının toplumda fiziksel, bedensel ve duygusal açıdan zayıf görülmesi, sporun erkeklikle bağlaştırılmasına neden olmakta ve kadının spordaki yerini zorlaştırmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin nedeni çoğunlukla

biyolojik cinsiyet ile açıklanmaktadır. Ancak Akkaya ve Kaplan'ın (2014: 179) da belirttiği gibi erkek ve kadınların sporda yaşadıkları deneyimlerinin farklı olması yalnızca biyolojik cinsiyet kavramı ile açıklanamaz. Kadınlar çoğu zaman fiziksel yapıları itibariyle ağır sportif etkinlikler başta olmak üzere birçok sportif etkinlikleri kaldıramayacak kadar zayıf varlıklar olarak görülmektedir. Cinsiyetler arası biyolojik farklılık erkek üstünlüğü karşısında kadını öteki olarak tanımlamakta ve dolayısıyla toplumsal olarak sporda kadın ikincil konuma itilmektedir. Ele aldığımız Instagram sayfa analizinde @unwomen sayfasının kadınları spora teşvik etmek amacıyla paylaşımlar yaptığı görülmüştür. Sayfa bu konu hakkında %6,5 oranında 62 paylaşımda bulunmuştur. BM tarafından 6 Nisan günü "*Kalkınma ve Barış için Uluslararası Spor Günü*" ilan edilmiştir (@unwomen 2016 Nisan 6). Yapılan paylaşıma göre spor, sürdürülebilir kalkınma ve kadınların güçlendirilmesi için güçlü bir araçtır. Spor yapan kadınlar cinsiyet kalıplarını kırmakta, benlik saygısını ve liderlik becerilerini geliştirmektedir. Ayrıca spor yapmak kadınlara birlikte çalışmayı ve birbirlerini desteklemeyi öğretirken onları güçlendirmektedir. Futbol ve dövüş sporları gibi bazı sporları yalnızca erkeklerin yapabileceği düşüncesine karşın Kalkınma ve Barış için Uluslararası Spor Günü'nde kadınların tüm sporları yapabileceği belirtilmektedir.

Siyaset

Siyaset geçmişten günümüze kadar hemen hemen her zaman "erkek işi" olarak algılanmıştır. Siyasette yer almak isteyen kadınlar birtakım engellerle karşı karşıya kalmışlardır. Bu nedenle siyasi hayatta aktif rol alan kadınların sayısı erkeklere oranla çok daha düşüktür. Altındal (2009: 355), kadınların siyasette düşük oranda yer almasının nedenini toplumsal iş bölümüne dayandırmaktadır. Ona göre toplumsal iş bölümü kadına "*iyi anne, iyi eş, iyi ev kadını*" rollerini verirken kadını özel alanla sınırlamakta; buna karşın erkeği kamusal alanla bağdaştırmaktadır. Bu durum kadını toplumsal birçok faaliyetten yoksun bırakmanın yanı sıra siyasi yaşamda kadının dışlanmasını sağlayarak bu alanı erkek egemen yapıya büründürmekte ve siyasi yapının cinsiyete özgü şekillenmesine neden olmaktadır.

Günümüzde kadınların dünya nüfusunun yarısını oluşturmalarına rağmen dünya genelinde yaşadıkları temsil sorunu güncelliğini hala korumaktadır. Dünya genelinde kadınların parlamentolarda yer alma oranı artmış ise de hala istenilen seviyede değildir. İncelemeye aldığımız BM Kadın Birimi sayfası siyaset konusuyla ilgili %6,4 oranında 61 paylaşım yapmıştır. Paylaşımlarda özellikle vurgulanan nokta ise kadınların parlamentolardaki katılım oranının yetersizliğidir. Sayfanın paylaşmış olduğu verilere göre; kadınların ulusal parlamentolardaki katılım oranı 2000 yılında %13,2 iken bu oran 2017 yılında %23,4 olmuştur (@unwomen 2018 Ocak 11). Hedef ise 2030 yılına kadar kadınların siyasete etkin katılımını sağlamaktır.

Sağlık

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği birçok konuda olduğu gibi kadınların sağlık hizmetlerine tam olarak erişememesine de neden olmaktadır. Sağlık alanındaki eşitsizlikler, kadınların sağlığa ulaşmada karşılaştıkları sınırlamalar, bu sınırlamalarla mücadele etme yollarını ve kadın sağlığının nasıl dezavantajlı kılındığını ortaya koymaktadır. Türmen'e (2003: 2) göre erkek ve kadının sağlığını etkileyen faktörler arasında ekonomik ve sosyal ilişkiler bulunmaktadır. Patriyarkal toplumlarda, erkeklere oranla kadınlar daha az güce, parasal kaynaklara ve statüye sahip oldukları için bağımsızlık ve otonomiye de daha az sahiptirler. Genellikle kadınlar ailelerine ev içi emeği ve ücretsiz bakım vermektedirler. Bu durumun zihinsel ve fiziksel sağlık üzerinde de etki etmektedir.

Ele aldığımız Instagram sayfa analizinde kadınların sağlığı konusunda @unwomen sayfasının %5,1 oranında 49 paylaşım yaptığı görülmektedir. Yapılan bir paylaşıma göre, *katı yakıtlara güvenmek ve verimsiz teknolojiler hane halkını özellikle de kadınların sağlığını ve geçimini risk altında bırakmaktadır. 2012 yılında katı yakıtlarla yemek pişirmenin neden olduğu ev içi hava kirliliği yüzünden hayatını kaybeden 4 milyonun üzerinde insanın %60'ı kadın ve kız çocuklarından oluşmaktadır* (@unwomen 2018 Şubat 15). Paylaşımda kadın ve kız çocukların bu konuda yeterli bilince ve bilgiye sahip olmaları halinde ölüm oranlarının bu denli yüksek olmayacağı belirtilmektedir. Yine paylaşımlarda kadınların sağlığını etkileyen hatta ölümlerine neden olan bir diğer durumun hamilelik ve doğum olduğu ifade edilmektedir. Başka bir paylaşımda ise dünyada her gün hamilelik ve doğumla ilgili engellenebilir nedenlerden dolayı 830 kadın öldüğü belirtilmektedir (@unwomen 2018 Mayıs 7).

Dijital Dünya

Bilgi toplumunda her şeyin dijitalleştiği, dijital araçların ve imkanların hemen hemen her alanda kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Günümüzde bilginin üretilmesi, kullanılması, dağıtılması ve paylaşılması hem kolaylaşmakta hem de hızla artmaktadır. Bireylerin bilgi ve iletişim teknolojilerindeki yaşanan bu hızlı değişime uyum sağlayabilmesi için yeterli düzeyde bilgiye sahip olması gerekmektedir ancak yeniliklerin kullanılması, kabul görmesi ve toplumda yayılması için sadece bilgi birikimi de yeterli olmamaktadır. Bireylerin yenilikçi olup olmamalarında cinsiyet, yaş, eğitim, meslek, teknolojik aletlere sahiplik, coğrafi konum, hane bireylerinin tutumu, bireylerin ve yeniliğin özellikleri, yeniliğin avantajlı olup olmaması gibi birçok faktör bulunmaktadır. Bu sebeple bireylerin yeniliklere uyum süreci birbirinden farklılık gösterebilmektedir.

Mevcut çalışmalara bakıldığında bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim, dijital imkanların kullanım oranları gibi konularda cinsiyet faktörü önemli bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Dinç'e (2017: 1762) göre kadınların başta eğitim olmak üzere hayatın birçok alanında erkeklerden daha dezavantajlı konumda bulunmaları dijital olanaklara erişim ve kullanımını da etkilemektedir. Cinsiyet faktörünün yanında yaş, iş gücüne dahil olup olmama, bilgisayar ve internet kullanım oranları, dijital ortamda sunulan imkanların hangi amaçlarla kullanıldığı ve bu imkanlar kullanılırken karşılaşılan sorunlar gibi etkenler bulunmaktadır. @unwomen sayfasının paylaştığı 2018 verilerine göre tüm kadınların dijital ekonomiye katılabilmeleri için eğitim ve öğretime erişmesi gerekmektedir (@unwomen 2018 Şubat 4). Dünya genelinde internet erişimi olan nüfus %47 iken internet kullanıcılarının cinsiyet farkı %12'dir. Mobil ağa ulaşım ise dünya genelinde %95'tir. Düşük ve orta gelirli olup da kendi cep telefonu olmayan 3 milyardan fazla insan bulunmakta ve bunların da 1,7 milyarı kadınlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla bilgi toplumuna tam anlamıyla erişimin sağlanabilmesi için söz konusu eşitsizliklerin giderilmesinin çok önemli olduğu belirtilmektedir.

Cinsel Kimlik

Ele aldığımız @unwomen Instagram sayfasının değindiği son konu ise cinsel kimliktir. Cinsel kimlik, cinsellik ve toplumsal cinsiyet kavramlarıyla şekillenerek cinsiyetin toplumsal olarak yapılandırılmışlığına işaret etmektedir. Simone de Beauvoir'ın (1993: 231) "Kadın doğulmaz; kadın olunur" şeklinde ifade ettiği gibi cinsiyet cinsellik tarafından inşa edilen kültürel bir kimliğe karşılık gelmektedir. Ataerkil kültür içerisinde şekillenen cinsel kimlik, bedene zorla kabul ettirilmiş toplumsal bir kategoridir (Scott, 2007: 28). Butler ise cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasında yapılan geleneksel ayrımı reddederek sadece toplumsal cinsiyetin kültürel bir inşa olmadığını cinsiyetin de bir kurgudan ibaret olduğunu belirtmektedir (Butler, 2007: 31).

Söz konusu sayfanın cinsel kimlik konusuyla alakalı 36 paylaşım yaptığı görülmektedir. Paylaşımların temelinde LGBTİ bireylerinin yaşadıkları zorluklar ve deneyimler yer almaktadır. Her ne kadar LGBTİ hareketinin birçok ülkede destekçisi artsa ve legal kabul edilse de hala illegal sayıldığı ülkeler de vardır. Bu durum yapılan paylaşımlarda dile getirilmektedir. BM Kadın Birimi'nin verilerine göre: “*Aynı cinsiyetten olan ilişkileri suç sayan hala 71 ülke var ve bunun etkisi olarak şiddet, savunmasız tutuklama ve gözaltına alınma, mahremiyet ve ayrımcılık yasağı ihlalleri artmaktadır.*” (@unwomen 2017 Mayıs 17)

Yapılan paylaşımlarda LGBTİ bireylerin toplumda karşılaştıkları ayrımcılık ve şiddet onların kişisel deneyimlerinden hareketle ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Örneğin bir paylaşımda LGBTİ Derneği'nin başkanı olan 29 yaşındaki Helen Tavares bir LGBTİ bireyi olarak düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir: “*Biz, [#LGBT insanlar olarak] bu küresel hareketle #MeToo hareketi ile özdeşleşiyoruz çünkü sık sık duyulmadığımız ve sadece kim olduğumuzdan dolayı şiddete maruz kalıyoruz. LGBT'li olmak, her gün önyargı ve şiddete karşı savaşmak demektir.*” (@unwomen ,2018, Kasım 19)

SONUÇ

Feminizm en genel anlamıyla toplumdaki cinsiyet eşitsizliğine bağlı olarak toplumsal cinsiyet rollerinin oluşturduğu eşitsiz güç ilişkilerini sorgulayan ve değiştirmek için mücadele eden bir harekettir. Tarih boyunca kadının toplumda ikincil olarak konumlandırılışı ve buna neden olan temeller sorgulanarak kadının konumunun iyileştirilmesi amaçlanmaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde feminist hareketin mücadele konusu ve şeklindeki farklılıklar feminist düşüncenin dalgalar şeklinde kategorileştirilmesine neden olmuştur. Örneğin birinci dalga feminizm liberal feminizm örneğinde olduğu gibi kadınların kamusal haklarını savunarak kadın-erkek eşitliğine odaklanırken; 1960'larda ortaya çıkan ikinci dalga feminizm kadının öznelliğine vurgu yaparak ataerkilliği kadının toplumdaki ötekileştirilmesinin en temel sorumlusu olarak görmektedir. 1980 sonrası postmodernizm tartışmalarının feminist düşünceye etkileriyle ortaya çıkan üçüncü dalga feminizmde ise cinsel kimlik tartışmaları merkezi konumda yer almaktadır. Queer kuramda olduğu gibi toplumdaki heteroseksüel anlayışın dayattığı ikili cinsel kimlik rejimine karşı toplum tarafından ötekileştirilen diğerlerinin (LGBTİ) eşit haklara sahip olmaları için verilen mücadelenin teorik temelleri bu dönemde atılmaktadır.

Son on yılda internetin ve sosyal ağların yaygın olarak kullanılmaya başlanmasıyla beraber feminist hareketin yeni bir forma büründüğü söylenebilir. Kadınların etnik, dinsel ve sınıfsal köken fark etmeksizin kolay bir şekilde sosyal ağlar aracılığıyla bir araya gelerek örgütlenmesi, yine bu ağlarda gerçekleşen kampanyalarla birlik ve beraberlik sağlamaya çalışmaları tüm dünya kadınları arasında küresel bir topluluk ve aidiyet hissinin oluşmasına neden olmuştur. Dolayısıyla toplumsal eylemlerin dijitale kaydığı ve feminist hareketler ile sosyal ağların keşiştiği yerde “dijital feminizm” veya “dördüncü dalga feminizm”in ortaya çıktığını rahatlıkla söylemek mümkündür.

Dördüncü dalga feminizm de denilen dijital feminizm mücadele konuları açısından birinci, ikinci ve üçüncü dalga feminizmin odaklandığı konularla (eşitlik, kadına yönelik şiddet, cinsel kimlik, etnik köken, queer kuram vs) benzerlik göstermekte ancak mücadele konuları içerisine dijital dünya ve spor gibi yeni alanlar açarak kendine özgü bir profil ortaya koymaktadır. Bununla birlikte bu talepleri internet üzerinden gerçekleştirmesiyle mücadele şekli açısından da farklılık gösterdiği söylenebilir.

BM Kadın Birimi'ne ait olan @unwomen Instagram sayfası üzerinden hareketle yapılan bu çalışmada dijital feminizmin mücadele konuları kadına yönelik şiddet, ekonomi ve çalışma hayatı, savaş ve barış sürecinde kadınlar, cinsiyet eşitliği, siyaset, eğitim, sağlık, spor, dijital dünya ve cinsel kimlik olarak belirlenmiştir. Feminist düşüncenin ilk dönemlerinden beri kadına yönelik şiddetin hala mücadele konusunun en başında yer alması dikkat çekicidir. Toplumda kadına yönelik şiddetin yoğun bir şekilde tecrübe edilmesi kadının varoluşunu tehdit eden erkek şiddeti @unwomen sayfasının en çok üzerinde durduğu konu olmasına neden olmuştur. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir tezahürü olan şiddete karşı dijital bir platformda örgütlenerek eylem yapan feministler bu eylemi de dijital dünyaya taşıyarak bir hashtagle (#orange the world #dünyanı turuncuyaboya) taçlandırmaktadırlar.

Kadınların @unwomen sayfasıyla kurdukları aktif ilişki bir anlamda kadınların kamusal alanda var oluş mücadelesi olarak da görülebilir. Yapılan paylaşımlarda kadınların çoğu zaman özel alan sınırlarında kalabilecek sorunları “herkes”in duyabileceği hale gelerek kamusal alana taşınmakta; geleneksel kamusal alan-özel alan ayırımının aşıldığı görülmektedir.

Yapılan paylaşımlarda hem var olan sorunlara dikkat çekilmekte hem de cinsiyet eşitliğini sağlamak amacıyla değişime yönelik bilinç artırma çalışmaları da yapılmaktadır. Dünyanın herhangi bir yerinde yaşayan herhangi bir kadının yaşadığı olumsuz bir durum çok kısa bir sürede bütün dünya kadınlarının ilgisini çekebilme ve bunun sonucunda kadın dayanışması ve iş birliği ortaya çıkabilmektedir. Örneğin #MeToo #BenDe hareketinde tüm dünyadan kadınlar cinsel taciz ve cinsel saldırıya karşı örgütlenerek yaşadıkları deneyimleri paylaşmaktadırlar. Bu paylaşımların etkisiyle kitlesel bir dijital eylem açığa çıkarılmakta siyasi ve politik geri dönüşler alınabilmektedir. 60 kadını taciz etmekle suçlanan ünlü komedyen Bill Cosby'nin #metoo hareketiyle hapis cezasına çarptırılması yapılan dijital eylemin kamuoyu oluşturma gücünü göstermesi açısından önemli bir örnektir.

Sonuç olarak günümüzde feminist hareketin dijital ortamlarda örgütlenerek talep ve söylemlerini sosyal mecralarda dile getirmesiyle feminizmin yeni bir forma büründüğünü söyleyebiliriz. Her ne kadar internete ulaşımındaki eşitsizlikler nedeniyle tam olarak tüm dünya kadınlarına erişim sağlanamasa ve çevrimiçi protestoların gerçek dünyaya yansımaları bazen gecikse de dijital feminizm dezavantajlı gruplar için yeni bir alan açarak feminist harekete ivme kazandırmıştır. Dijital feminist hareket internet ve sosyal medya üzerinden örgütlenerek tüm dünya kadınlarını birbirine bağlayan bir nevi “dijital kız kardeşliği” ortaya çıkarmaktadır. Başka bir ifadeyle dijital feminizmin tüm sınırları ortadan kaldıran çevrimiçi ağlarıyla birlikte ikinci dalga feminizmin gerçekleştirilmeye çalışıldığı ancak başarısız olduğu “evrensel kız kardeşlik söylemi”ni dijital kız kardeşliğe doğru dönüştürdüğü söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Adams, R. (2015). *Digital Communications and Feminism in Brazil: A Glance at Brazilian feminist Activism in Social Media*, London: King's College.
- Akkaya, C., Kaplan, Y. (2014). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Spor Medyasında Kadın, *International Journal of Science Culture and Sport*, Sayı. 2, 177-182.
- Aksu, O. (2016). Bir Paradigmayı Anlamak: Yeni Toplumsal Hareketler ve Dijital Aktivizm, *I. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, Elazığ.
- Altındal, Y. (2009). Erkeksi Siyasetin 'Erk'siz Dublörleri, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı. 12 (21), 354-356.
- Bal, H. (2016). *Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri/ Uygulamalı-Örneklili*, İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Barın, H. (2015). Türkiye'deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri, *Göç Araştırmaları Dergisi*, Sayı. 1(2), 10-56.
- Baş, T., Akturan, U. (2008). *Nitel Araştırma Yöntemleri Nvivo 7.0 İle Nitel Veri Analizi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Beauvoir, Simone de (2010). *Kadın 2 "İkinci Cins" Evlilik Çağı*, (Çev. Bertan Onaran), İstanbul: Payel Yay.
- Brimacombe, T., Kant, R., Finau, G., Tarai, J. and Titifanue, J. (2018). A New Frontier in Digital Activism: An Exploration of Digital Feminism in Fiji, *Asia Pac Policy Stud*, June, 1-14. Erişim adresi: <https://doi.org/10.1002/app5.253>
- Butler, J. (2007). *Taklit ve Toplumsal Cinsiyete Karşı Durma*. (Çev: Osman Akınhay). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Yücel, C. (2013). Kadına Yönelik Şiddetin Toplumsal Cinsiyet Temelleri: Niğde Örneği, *Journal of World of Turks*, Sayı. 5 (1), 203- 216.
- Clark, R. (2016). *Hope in a Hashtag: The Discursive Activism of #WhyIStayed*, *Feminist Media Studies*, doi: 10.1080/14680777.2016.1138235
- Çoban, F. (2014). Arap Baharı Sürecinde Sosyal Medyanın Siyasal Direnişteki Rolü, S. Ç. Editör (Yay. haz.). *İnter Aktivist Direnişin @ Hali* (s. 66-78), İstanbul: Yeşil Düşünce Derneği.
- DeKeseredy, W. S. ve Swartz, M.D. (2011). Theoretical and Definitional Issues in Violence Against Women. Schwartz, M.D. Renzetti, Edleson, J.L.& Bergen, R.K. (Eds.) içinde *Sourcebook on Violence Against Women*. Sage, California.
- Diñç, S. (2017). Kadınların Dijital Olanaklara Uyumu: Türkiye Örneği, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı. 22(15), 1761-1783.
- Donovan, J. (2015). *Feminist Teori/ Entelektüel Gelenekler*, (Çev. Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek ve Fevziye Sayılan), İstanbul: İletişim Yay.
- Edwards, A. (1987). "Male Violence in Feminist Theory: an Analysis of the Changing Conceptions of Sex/Gender Violence and Male Dominance", *Women, Violence and Social Control*; (Der. Jalna Hanmer, Mary Maynard), London, Macmillan Press, s.13-29.
- Gaag, N. V. (2018). *Feminizm, Dünyanın Neden Hala Bu Kelimeye İhtiyacı Var*, (Çev. Beyza Sümer Aydaş, İstanbul: Sel Yay.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. Yayına Hazırlayan: Cemal Gürsel. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Güriz, A. (2011). *Feminizm Postmodernizm ve Hukuk*, Ankara: Phoenix Yayınları.
- İlkaracan, P., Gülçür, L., Arın, C. (1996) *Sıcak Yuva Masalı*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Kaya, Ş. (2018). Kadın ve Sosyal Medya, *Gaziantepe University Journal of Social Sciencess*, Sayı. 17 (2), 563-576.
- Mendes, K., Ringrose, J. and Keller, J. (2018). #MeToo and the Promise and Pitfalls of Challenging Rape Culture Through Digital Feminist Activism, *European Journal of Women's Studies*, Vol. 25, 236-246.
- Millett, K. (1987). *Cinsel Politika*. (Çev. Seçkin Selvi), İstanbul: Payel Yay.
- Michel, A. (1995). *Feminizm* (Çev. Ş. Tekeli). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mitchel, J. (1998). *Kadın ve Eşitlik* (Çev. Fatmagül Berktaş), (Der. Juliet Mitchel ve Ann Oakley) İstanbul: Pencere Yayınları.
- Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar I*, Çev. Sedef Özge, Ankara: Yayın Odası.
- Özateş, Ö. S. (2009). Bir Sosyal Hizmet Müdahalesi Olarak Aile İçi Şiddet Mağduru Kadın Sorununda Feminist Yaklaşım, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Sayı. 20(2), 99-107.
- Özkaplan, N. (2009). Duygusal Emek ve Kadın İşi/Erkek İşi, *Çalışma ve Toplum*, Sayı. 2, 25-24.
- Scott, J.W. (2007). *Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi*. (Çev. Aykut Tunç Kılıç). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Şener, G. (2014). Gezi Hareketinde Dijital Direniş Taktikleri, S. Ç. Editör (Yay. haz.). *İnter Aktivist Direnişin @ Hali* (s. 30-33), İstanbul: Yeşil Düşünce Derneği.
- Şen, F., Kök, H. (2017). Sosyal Medya Ve Feminist Aktivizm: Türkiye'deki Feminist Grupların Aktivizm Biçimleri, *Atatürk İletişim Dergisi*, Sayı. 13, 73-86.
- Tekvar, S. O. (2017). Türkiye'de Feminist Alternatif Medyanın İşlevselliği: Bir Alternatif Medya Örneği "Kadınların Postası" Projesinin İncelenmesi", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Sayı. 6 (1), 426-436.

- Türmen, T. (2003). *Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Sağlığı*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (HÜKSAM) Yayınları
- Wollstonecraft, M. (2012). *Kadın Haklarının Gerçekleştirilmesi*, (Çev. Deniz Hakyemez), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yıldırım, A., Şimsek, H. (2011), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- UN Women (@unwomen) (2018, Mayıs 26). The Unforgettable Butterflies (Instagram Post).” Retrived from https://www.instagram.com/p/BjP_ul-IP6c/
- UN Women (@unwomen) (2018, Aralık 9). #orangetheworld (Instagram Post).” Retrived from <https://www.instagram.com/p/BrKEye2FCuu/>
- UN Women (@unwomen) (2016, Ocak 15). Discrimination in Practice (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BAkQ7EVid3H/>
- UN Women (@unwomen) (2017, Mayıs 1) International Labour Day (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BTjtguL-DGpg/>
- UN Women (@unwomen) (2016, Mart 2) International Women’s Day (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BCdu7v-zCd3X/>
- UN Women (@unwomen) (2016, Mart 6) International Women’s Day (Instagram Post) Retrived from https://www.instagram.com/p/BCnq_ICd1L/
- UN Women (@unwomen) (2018, Ağustos 22) People in Bangladesh (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BmxUY-hkDrZQ/>
- UN Women (@unwomen) (2017, Nisan 15) Where are the Women (Instagram Post). Retrived from https://www.instagram.com/p/BS5_ANGDa82/
- UN Women (@unwomen) (2016, Eylül 8) Literacy (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BKGTleeBkrb/>
- UN Women (@unwomen) (2016, Şubat 11) Women in Science (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BBprLY5C-d6A/>
- UN Women (@unwomen) (2016, Nisan 6) The International Day of Sport for Development and Peace (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/BD3xXwLid6v/>
- UN Women (@unwomen) (2018, Ocak 11) Women in Politics (Instagram Post). Retrived from <https://www.instagram.com/p/Bd0fjGmgaoX/>
- UN Women (@unwomen) (2018, Şubat 15) Global Goals (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BfOc0FagUph/>
- UN Women (@unwomen) (2018, Mayıs 7) Global Goals (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BifNsUEgK0b/>
- UN Women (@unwomen) (2018, Şubat 4). Dijital Economy (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BewGjsmg3-j/>
- UN Women (@unwomen) (2017, Mayıs 17) Sexual Orientation and Gender Identity (Instahram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BUNM987hbaF/>
- UN Women (@unwomen) (2018, Kasım 19) (Instagram Post) Being LGBT (Instagram Post) Retrived from <https://www.instagram.com/p/BqVgNmZlflP/>